

DANUTA NESPIAK

Polskie Towarzystwo Historii medycyny i Farmacji, Wrocław

Tadeusz Ostrowski

Jednym z wybitnych przedstawicieli lwowskiego środowiska naukowego był profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza, chirurg, Tadeusz Ostrowski, autor prac kliniczno-doświadczalnych i nowatorskich operacji, które wytyczały nowe metody leczenia nowotworów oraz prekursor transplantacji tkanek, który już w 1926 roku postulował utworzenie ortopedycznych klinik i szpitalnych oddziałów, w celu zmniejszenia liczby inwalidów.

Tadeusz Ostrowski urodził się 4 lipca 1881 roku w Wiedniu, w rodzinie o tradycjach szlacheckich, z ojca Antoniego (dentysty) i Elżbiety Mauler de Elisenau, z pochodzenia Austriaczki¹. W wyniku upadku powstania styczniowego szlachta, do której należało zarówno po mieczu, jak i po kądzieli, obydwójce rodziców Tadeusza, poniosła klęskę materialną i polityczną. Z niej formowała się polska inteligencja, która w symbiozie z mieszczaństwem przejęła jej dawną rolę, stając się najbardziej czynną kulturowo i politycznie klasą społeczną.

Ostrowscy byli szlachtą o różnym stopniu zamożności i różnym statusie społecznym. Pieczętowali się dwunastoma herbami, liczni i rozrodzeni na obszarze trzech zaborów, o trudnym do ustalenia pokrewieństwie, które starał się rozwikłać heraldyk Juliusz Ostrowski². Do linii galicyjskiej herbu Ślepowron należeli wybitny rzeźbiarz, twórca Grobu Nieznanego Żołnierza w Warszawie Stanisław Ostrowski (1879–1947), jego brat prawnik, dyrektor Państwowego Monopoli Tytoniowego Kazimierz (1880–1941) i chirurg Tadeusz Ostrowski (1881–1941), brat stryjeczny obojga, spokrewniony z nimi przez dziadka Ignacego Ostrowskiego, który w 1848 roku sprawował urząd cesarsko-królewskiego poczmistrza w Dolinie na Pokuciu³.

W danych biograficznych i tradycji rodzinnej nie ma informacji, kiedy i dlaczego rodzice Tadeusza przenieśli się z Wiednia do Królestwa i zamieszkali w Warszawie, gdzie Tadeusz rozpoczął naukę w rządowym gimnazjum.

¹ Z. Albert, *Ostrowski Tadeusz*, „Polski Słownik Biograficzny” 1979, t. 24, s. 576.

² *Historia nauki polskiej*, red. B. Suchodolski, Wrocław 1967, t. 4, cz. 1–2, s. 692.

³ H. Ostrowska-Grabska, *Bric à brac 1848–1939*, Warszawa 1978, s. 11.

Ukończył je u schyłku „epoki apuchtinowskiej” w ostatnich latach XIX wieku, kiedy kuratorem Warszawskiego Okręgu Szkolnego był Aleksander Apuchtin, zaciekle rusyifikator szkolnictwa w zaborze rosyjskim⁴. Tadeusz Ostrowski podjął studia medyczne na zrusyfikowanym Cesarskim Uniwersytecie Warszawskim, ale ukończył je w 1906 roku z wynikiem *cum laude* w Kazaniu, wielkim mieście nad Wołgą, dawnej stolicy Chanatu Krymskiego, na którym pracowało w drugiej połowie XIX wieku kilkunastu polskich lekarzy i biologów⁵. Trudno osądzić wybór Kazania i nasuwa się pytanie, dlaczego nie zdecydował się ukończyć studiów na Uniwersytecie Krakowskim w utworzonej w ramach monarchii habsburskiej autonomicznej Galicji, gdzie wykłady odbywały się w języku polskim. W czasie swoich studiów na Uniwersytecie Warszawskim zaczął uprawiać taternictwo. Pierwszą wyprawę wysokogórską odbył w 1903 roku, miał wówczas 22 lata i był na półmetku tych studiów. W towarzystwie kolegów taterników — Władysława Lustgartena i Czesława Neufelda — wykonał pierwsze wejście na Rogatą Turnię⁶. Były to czasy, gdy po Tatrach chodziło się z przewodnikiem góralem. Wyprawa ta oraz następne zorganizowane bez przewodnika, tylko oparta na własnej sprawności i służąca zdobywaniu umiejętności, włączyła ich do czołówki ówczesnych taterników. Temu stylowi uprawiania taternictwa Tadeusz Ostrowski pozostał wierny.

W 1904 roku wziął udział w sierpniowych kursach wakacyjnych w Zakopanem, o których informowała prasa lwowska. Kursy miały oficjalnie charakter wolnego uniwersytetu, na których słuchaczom wykładano różne dziedziny wiedzy, ale ich ukrytym, pedagogicznym celem było spotkanie uczestników i budowanie więzów między polską młodzieżą rozdzieloną granicami zaborów. Wśród organizatorów tych kursów był doktor praw Mieczysław Orłowicz (1881–1959), wybitny działacz w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa w Polsce, autor znakomitych przewodników. Na kurs zgłosili się wówczas i wzięli w nim udział dwaj studenci, taternicy z Warszawy. „Jednym z nich był student medycyny Tadeusz Ostrowski, a drugim Jan Jaroszyński, student Politechniki” — pisał Orłowicz⁷. Dwa lata później, 29 kwietnia 1906 roku, dzięki staraniom i inicjatywie Orłowicza powstał we Lwowie pierwszy na ziemiach polskich Akademicki Klub Turystyczny. Prezesował mu Orłowicz, a do zarządu Klubu wybrany został Ostrowski, który po powrocie z Kazania jako miejsce pracy i kariery zawodowej wybrał Lwów i działający tam od 1894 roku Uniwersytecki Wydział Lekarski. We Lwowie mieszkał i kończył w tym czasie studia prawnicze jego stryjeczny brat Kazimierz Ostrowski.

⁴ J. Nusbaum-Hilarowicz, *Pamiętnik przyrodnika*, Kraków 1992, s. 62.

⁵ *Historia nauki polskiej*, t. 4, cz. 3, s. 391.

⁶ Z. Radwańska-Paryska, W. Paryski, *Wielka encyklopedia tatrzańska*, Poronin 1955, s. 861.

⁷ M. Orłowicz, *Moje wspomnienia turystyczne*, Warszawa 1975, s. 270.

Wspólne zainteresowania taternickie i turystyczne Tadeusza Ostrowskiego i Orłowicza dały początek ich przyjaźni i kilkuletnim bliskim kontaktom. Ostrowski, jako członek Zarządu Akademickiego Klubu Turystycznego, był organizatorem grupowych wypraw w Tatry i Alpy, wolał jednak wyprawy bardziej kameralne, dwu-, trzyosobowe lub samotne. W sierpniu 1907 roku zdobył samotnie trudne szczyty tatrzańskie — Spiczasty Wierch (2350 m) oraz Pośrednią Grań (2440 m)⁸. W latach 1908–1910 był każdego roku w Alpach z członkami Klubu i Sekcji Turystycznej Towarzystwa Tatrzańskiego, której sekretarzował przez cały 1908 rok. Wtedy dokonał też wejść na wielkie alpejskie szczyty: Marmolata, Grossglockner, Monte Rosa i Breithorn. W 1910 roku razem z Janem Jaroszyńskim, Wacławem Kręckim i Antonim Ojrzyńskim dokonali pierwszego w polskim alpinizmie trawersowania masywu Mont Blanc⁹.

Tadeusz Ostrowski nie był zainteresowany regionem Karpat Wschodnich, dokąd bliżej było mu ze Lwowa do Czarnohory niż do Tatr. Tylko raz, w lipcu 1906 roku, wziął udział w pięciodniowej wyprawie członków Akademickiego Klubu Turystycznego w rejon Karpat Południowych, obejmujących rumuńskie Alpy Rodniańskie. Czynną działalność jako taternik i alpinista zakończył w 1910 roku. Był młody, miał 29 lat, trudno więc znaleźć powody jego decyzji, bo Akademicki Klub Turystyczny prowadził swoją działalność do 1923 roku.

Pracę zawodową Tadeusz rozpoczął w 1907 roku, w okresie czynnego uprawiania taternictwa. Przyjęty wówczas został jako elew do kliniki chirurgicznej na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego przy ul. Pijarów 4, którą kierował najwybitniejszy wtedy polski chirurg prof. Ludwik Rydygier. Po dwóch latach zdolny uczeń awansował na stanowisko asystenta. Pierwsze lata pracy zawodowej w akademickiej uczelni minęły Ostrowskiemu w mieście, gdzie w urzędach, szkołach i instytucjach panował język polski. Przy namiestniku Galicji, prof. Michale Bobrzyńskim, pracował sztab wykształconych urzędników, a Lwów i Galicja stawały się pierwszymi ośrodkami polskiego ruchu niepodległościowego. We Lwowie, w kwietniu 1910 roku, zarejestrowany został Związek Strzelecki — organizacja o charakterze paramilitarnym z Władysławem Sikorskim na czele. W notach biograficznych Tadeusza Ostrowskiego są skąpe informacje, że był on jednym z założycieli Związku¹⁰. Nie wszedł jednak do Zarządu, w którym obok Stanisława Downarowicza (pierwszego męża Jadwigi Ostrowskiej), Jana Hosera i Aleksandra Litwinowicza znalazł się Witold Ostrowski¹¹. Chodzi tu o brata Stanisława i Kazimierza

⁸ *Ibidem*, s. 494.

⁹ Z. Radwańska-Paryska, W. Paryski, *op. cit.*, s. 861.

¹⁰ J. Gliński, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów, ofiar II wojny światowej*, Wrocław 1997, s. 305.

¹¹ W. Karpalska, *Władysław Eugeniusz Sikorski. Biografia polityczna*, Wrocław 1981, s. 32.

Ostrowskich, prawnika, który był prezesem Towarzystwa Szkoły Ludowej w Galicji i wiceprezydentem Krakowa. Skape również informacje w biografiach Tadeusza Ostrowskiego dotyczą jego związków z Legionami i służbą w armii austriackiej. Kiedy w lipcu 1914 roku wyjechali ze Lwowa pierwsi strzelcy do formujących się Legionów, Ostrowski pracował wtedy w klinice profesora Rydygiera i organizatorem tego wyjazdu był Michał Sokolnicki¹².

Prawdopodobnie na początku wojny Ostrowskiego jako lekarza zmobilizowano do armii austriackiej, w której pełnił służbę w randze majora na Węgrzech i w Dalmacji.

Habilitacja Tadeusza Ostrowskiego z zakresu chirurgii odbyła się na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego w 1917 roku, na podstawie doświadczałnej pracy pt. *O wpływie podwiązki tętnicy płucnej i jego znaczeniu leczniczym*. Rok później ożenił się z Jadwigą ze Szczuków herbu Grabie, *primo voto* Downarowiczową. Była rozwódką rok młodszą od Tadeusza. Z małżeństwa ze Stanisławem Downarowiczem (1874–1941) miała dwie córki — Krystynę i Jadwigę. Ich ojciec był politykiem, działaczem niepodległościowym, wysokim urzędnikiem państwowym i bliskim współpracownikiem Władysława Sikorskiego z kręgu „postępowych niepodległościowców”, którzy po 1914 roku tworzyli grunt pod działalność PPS-u¹³. Downarowicz zmarł w obozie niemieckim Auschwitz w 1941 roku¹⁴.

Małżeństwo Ostrowskich pozostało bezdzietne. Wkrótce po ich ślubie wybuchły walki polsko-ukraińskie o Lwów i przerwały tok studiów na Uniwersytecie. Do opieki nad rannymi w organizowaniu służby sanitarnej włączyli się profesorowie, asystenci i studenci Wydziału Lekarskiego, a także lekarze publicznych szpitali. Projekt organizacji polskiej służby sanitarnej przedstawił Polskiemu Komitetowi Narodowemu na początku listopada 1918 roku prof. Antoni Cieszyński¹⁵. Jeden z kilkunastu punktów operacyjnych dla rannych zorganizował Ostrowski w Szkole im. św. Zofii przy parku Stryjskim¹⁶. Jego udział w czasie trzytygodniowych walk o Lwów ograniczył się wyłącznie do tego punktu, co spowodowane było tym „że w latach 1918–1920, jak odnotowuje jego krótki biogram, służył w Wojsku Polskim, jako lekarz w stopniu podpułkownika”¹⁷. W styczniu 1921 roku Ostrowski już „w cywilu” nie podjął pracy w klinice chirurgicznej, w której po śmierci prof. Rydygiera w 1920 roku,

¹² L. Podhorecki, *Dzieje Lwowa*, Warszawa 1993, s. 153.

¹³ W. Karpalska, *op. cit.*, s. 19.

¹⁴ B. Olszewicz, *Lista strat kultury polskiej*, Wrocław 1947, s. 52.

¹⁵ *Obrona Lwowa. Źródła do dziejów walk o Lwów i województwa południowo-wschodnie 1918–1920*, t. 2, Warszawa 1993, s. 461.

¹⁶ *Każń profesorów lwowskich, lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, zebrał i oprac. Z. Albert, red. W. Wrzesiński, Wrocław 1989, s. 361.

¹⁷ *Każń profesorów lwowskich...*, s. 577.

kierownictwo objął prof. Hilary Schramm, ale został ordynatorem Oddziału Chirurgii Dziecięcego Szpitala im. św. Zofii i wkrótce rozpoczęła się, nabierając tempa, jego kariera akademicka. W maju w 1923 roku otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego i zaczął wykładać na Wydziale Lekarskim z chirurgii propedeutycznej. Od września 1932 roku, po przejściu prof. Hilarego Schramma na emeryturę, kierował zastępczo Kliniką Chirurgiczną, a maju 1934 roku otrzymał nominację na jej kierownika.

Lwów był w tym czasie jednym z czołowych ośrodków akademickich w II Rzeczypospolitej i wielu jego znakomitych uczonych rozślawiło swoimi osiągnięciami naukę polską w Europie. Największą uczelnią był Uniwersytet Jana Kazimierza, na którym działało wiele związków i organizacji studenckich, w tym również ukraińskich i żydowskich. Zróżnicowanie narodowościowe i polityczne było powodem występujących w latach 30. napięć, konfliktów i ścierania się poglądów, zwłaszcza między organizacją Polskiej Młodzieży Społeczno-Demokratycznej a endecką Młodzieżą Wszechpolską. Wystąpienia antyżydowskie nasilające się od 1937 roku były żywo dyskutowane w Senacie UJK i spowodowały wydanie 7 stycznia 1938 roku zarządzenia prorektora prof. Romana Longchamps de Berier o tak zwanym getcie ławkowym. Zarządzenie to *de facto* nie wprowadzało getta, ale wyznaczało miejsca w salach wykładowych dla studentów należących lub mających prawo należeć do stowarzyszeń żydowskich oraz miejsca dla studentów związanych z Młodzieżą Wszechpolską¹⁸. W związku z tą sytuacją prasa lwowska opublikowała oświadczenie 27 profesorów czterech uczelni akademickich Lwowa wyrażające protest przeciwko gettu ławkowemu. Protest ten podpisał Tadeusz Ostrowski. W powszechnej opinii nie zaliczał się do sympatyków strony prawicowej, dystansując się od polityki, a UJK w latach 30. był terenem walk politycznych i wciągał w gęstą atmosferę sporów nie tylko młodzież, lecz także profesorów i uczonych o bardzo znanych nazwiskach, jak Kazimierz Bartel czy Leon Chwistek¹⁹.

Tadeusz Ostrowski obok profesora Jana Greka, Jakuba Parnasa, Stanisława Kulczyńskiego, Hugona Steinhausa, Leona Chwistka i innych był obecny na spotkaniu z Radą Naczelną umiarkowanej lewicowej Polskiej Młodzieży Społeczno-Demokratycznej, której pełnomocnikiem był student Wydziału Prawa Kazimierz Żygulski, późniejszy członek Lwowskiej Delegatury Rządu w czasie okupacji niemieckiej. Rada Naczelna przedstawiła na tym spotkaniu swój program i cele, dalekie od „myśli młodego Polaka” Romana Dmowskiego. Grupa profesorów utworzyła wtedy koło seniorów tej organizacji, do której

¹⁸ A. Redzik, *Uniwersytet Jana Kazimierza zasłużył na lepszy portret*, „Rocznik Lwowski” 2007, s. 243.

¹⁹ *Lwowskie Środowisko Naukowe w latach 1935–1945*, red. nauk. I. Stasiewicz-Jasiukowa, Warszawa 1993, s. 79–80.

wszedł Tadeusz Ostrowski. Profesor Kazimierz Żygulski w swoich lwowskich wspomnieniach nie podał daty tego spotkania we Lwowie, ale wiadomo, że odbyło się w lokalu organizacji przy ul. Kopernika 21²⁰. Ostrowski znalazł się w tej grupie profesorów, którzy podpisali list otwarty z 22 grudnia 1930 roku do parlamentarzystów Sejmu Polskiego o wyjaśnienie traktowania byłych posłów opozycji aresztowanych we wrześniu tegoż roku i uwięzionych w twierdzy brzeskiej²¹.

Lata 30. XX wieku były najaktywniejszym naukowo i prestiżowo okresem w życiu Tadeusza Ostrowskiego. Słynny chirurg, członek Międzynarodowego Towarzystwa Urologicznego, prezes Towarzystwa Chirurgów Polskich, prezes Lwowskiego Towarzystwa Lekarskiego pełniący okresowo funkcje dziekana i przewodniczącego Rady Wydziału Lekarskiego UJK, odznaczony między innymi Orderem Polonia Restituta i Medalem Niepodległości był znanym miłośnikiem i kolekcjonerem dzieł sztuki.

Wysokie szczeble kariery akademickiej Tadeusza Ostrowskiego prowadziły do szerokich kontaktów wśród elity nie tylko Lwowa. Bywali u niego przedstawiciele arystokracji, ziemiaństwa i bogatej zróżnicowanej zawodowo inteligencji. Ostrowscy mieszkali w jednej z najelegantszych dzielnic Lwowa, przy ul. Romanowicza 5. W domu wzniesionym według projektu Michała Łużyckiego, jednego ze znanych architektów lwowskiej secesji, mieszkał też profesor Jan Grek. Karolina Lanckorońska wyraziła opinię, że były to najbardziej luksusowo urządzone mieszkania²². Dopełnieniem ogromnego, przestronnego mieszkania przy ul. Romanowicza była ich własna willa w Brzechowicach, znanej letniskowej miejscowości, położonej wzdłuż lesistych wzgórz Roztocza, w odległości sześciu kilometrów od Lwowa.

W biogramach Tadeusza Ostrowskiego (PSB t. 24, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów, ofiar II wojny światowej*, Wrocław 1997) nie ma informacji o stosunkach rodzinnych i towarzyskich profesora. Wiadomości na ten temat zawierają publikacje typu wspomnieniowego, które poszerzają możliwość prezentacji na tym tle osoby słynnego chirurga, tym bardziej że nie pozostawił rękopisów, maszynopisów czy okolicznościowych dokumentów. Być może zaginęły one tragicznego dnia w lipcu 1941 roku. Wspomnienia te uzupełnia, ale też prostuje tradycja rodzinna przechowywana w rodzinie Kazimierza Ostrowskiego, stryjecznego brata Tadeusza²³. Sprostowań wymagają niektóre fragmenty wspomnień opublikowanych w Londynie przez profesora Tadeusza Kielanowskiego, rektora i organizatora wydziałów lekarskich na uniwersytetach w Białymstoku i Gdańsku po II wojnie światowej. Według jego relacji

²⁰ K. Żygulski, *Jestem z lwowskiego etapu*, Warszawa 1994, s. 79–80.

²¹ A. Biedrzycka, *Kalendarium Lwów 1918–1939*, Kraków 2012, s. 561.

²² K. Lanckorońska, *Wspomnienia wojenne, 22 IX 1939–5 IV 1945*, Kraków 2002, s. 127.

²³ Wiele informacji uzyskałam od wnuka Kazimierza Ostrowskiego, pana Piotra Varanki.

bywał on w domu Ostrowskich, był z nimi zaprzyjaźniony, jeździł czasem do Brzuchowic, gdzie również podejmowano przyjaciół i znajomych. Zadomowionym gościem u Ostrowskich we Lwowie był generał Władysław Sikorski, z którym Kielanowski kilka razy grał w brydża. I tak zapewne było, jednak zbyt przesadne jest określenie stopnia ich znajomości w postaci przyjaźni. Zdziwienie natomiast wywołują informacje prof. Kielanowskiego dotyczące spraw rodzinnych²⁴. Żona Tadeusza, Jadwiga, podobno córka warszawskiego jubilera, miała szklane oko, a jej obie córki zwracały się do swojego ojczyma po imieniu. W wielkiej przyjaźni z Ostrowskim miał pozostawać ich ojciec Stanisław Downarowicz, który przebywając czasem we Lwowie, zawsze u nich mieszkał²⁵. Te relacje „rodzinne” podane przez prof. Kielanowskiego nie są zgodne z tradycją rodzinną²⁶. Kielanowski (1905–1992) był ćwierć wieku — dokładnie 24 lata — młodszy od Ostrowskiego, nigdy nie był jego uczniem i różniła ich specjalizacja medyczna. Kiedy w 1937 roku otrzymał etat asystenta w klinice chorób wewnętrznych UJK, kierowanej przez profesora Romana Renckiego, Tadeusz Ostrowski był u szczytu swojej kariery naukowej. Na przyjęciach w domu Ostrowskich i w Brzuchowicach z grona młodych lekarzy i asystentów bywał przede wszystkim zaprzyjaźniony z Ostrowskim jego uczeń dr Wiktor Bross. Z nim właśnie Ostrowski w 1935 roku wykonał pierwsze w Polsce wycięcie płuca płuca. Bross był jego asystentem i w klinice chirurgicznej pracował od czerwca 1932 roku²⁷. Jadwiga Ostrowska nie miała kłopotów okulistycznych, miała natomiast problem z poruszaniem się — utykała na nogę²⁸. Styl wychowania córek Jadwigi i obowiązujący w tym domu pełnym służby konwenans (oprócz nauczycielki języka angielskiego zatrudnieni byli szofer, pokojówka, służąca, kucharka, a w Brzuchowicach ogrodnik i służąca) nie aprobował zwracania się do głowy rodziny po imieniu. Sprostowanie tej informacji — podanej przez prof. Kielanowskiego — przez pana Piotra Varankę, wnuka Kazimierza Ostrowskiego, potwierdza pośrednio Krystyna Komornicka, starsza córka Jadwigi Ostrowskiej, opisując okoliczności śmierci obojga Ostrowskich 4 lipca 1941 roku. Nie używa nawet określenia „ojciec”, pisząc: „W momencie aresztowania w mieszkaniu naszym znajdowali się: Profesor Ostrowski, matka moja Jadwiga Ostrowska, dr Ruff z żoną i synem [...]”²⁹. Kielanowski podaje też, że Ostrowski miał ogromną praktykę prywatną i zapytany kiedyś „niefrasobliwie”, ile miesięcznie zarabia, nie chciał odpowiedzieć. Na sugestię, że może 12 tysięcy złotych miesięcznie,

²⁴ T. Kielanowski, *Bez polityki. Szkice wspomnień*, Londyn 2012, s. 124–125.

²⁵ *Ibidem*, s. 125.

²⁶ Rozmowa z panem Piotrem Varanką.

²⁷ R. Kacała, *Wiktor Bross. Chirurg i uczoney*, Wrocław 2006, s. 25.

²⁸ *Każń profesorów lwowskich...*, s. 242, 261.

²⁹ *Ibidem*, s. 291.

miał odpowiedzieć: „tak, bywają czasem takie słabe miesiące”³⁰. Pomijając nietakt tak zadanego przez znajomego prof. Kielanowskiego pytania, przeczą tym relacjom jego wcześniej opublikowane wspomnienia³¹. Podał on, że Ostrowski nigdy nie przyjmował honorariów pod żadnym warunkiem i od nikogo, był właścicielem trzech willi i oprócz Brzuchowic miał jeszcze posiadać wille w Jastrzębiej Górze i w Nicei, a od jesieni miał podobno objąć katedrę chirurgii na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. Informacje te były błędne i wymagały korekty ze strony rodziny³². Ostrowscy mieli tylko jedną willę w Brzuchowicach, willa w Jastrzębiej Górze, koło Gdyni, była własnością jego stryjecznego brata Kazimierza Ostrowskiego, do Francji jeździli na urlopy i nie mieli tam żadnych posiadłości, a o przeniesieniu się do Warszawy w kręgach rodzinnych (także w biogramach) nie było mowy.

Bliższe kontakty rodzinne łączyły Ostrowskich z Kazimierzem Ostrowskim, który był od 1923 roku dyrektorem Państwowego Monopolu Tytoniowego. Wraz z żoną i córkami mieszkał we Lwowie we własnej stylowej willi przy ul. 29 Listopada 71. Kazimierz miał wspólny z Tadeuszem temat dyskusji. Miał zamiłowania literackie, w okresie studiów uniwersyteckich drukował niezłe wiersze, posiadał dużą kulturę, interesował się sztuką, ale wybrał studia prawnicze. Z Tadeuszem łączyły go wspólne zainteresowania sztuką. Córka Kazimierza Ewa — później żona prawnika, mecenasa Józefa Varanki — była absolwentką UJK i utalentowaną plastyczką. Studiowała w Berlińskiej Akademii Rzemiosł Artystycznych, ale jej piękne projekty gobelinów zginęły w czasie wojny³³. Pokrewieństwo Tadeusza Ostrowskiego z rzeźbiarzem Stanisławem Ostrowskim i jego rodziną nie było podstawą bliższych kontaktów, na co prawdopodobnie wpłynęły podteksty polityczne. Córka Stanisława, Halina, była synową premiera II Rzeczypospolitej prof. Władysława Grabskiego, związanego z Narodową Demokracją. Ich środowiska i powiązania zawodowo-towarzyskie nie stwarzały okazji do spotkań rodzinnych czy okazjonalnych ze strony wybitnego chirurga i znakomitego rzeźbiarza.

Rok przed wybuchem wojny, we wrześniu 1938 roku, Tadeusz Ostrowski przewodniczył polskiej delegacji na XI Międzynarodowy Kongres Chirurgów w Brukseli. Towarzyszył mu dr Wiktor Bross, który w czerwcu — po opublikowaniu pracy habilitacyjnej — na wniosek komisji kierowanej przez dziekana Wydziału Lekarskiego — a był nim jego szef i mistrz Tadeusz Ostrowski — został dopuszczony do dyskusji habilitacyjnej³⁴. Lato 1939 roku było

³⁰ T. Kielanowski, *op. cit.*, s. 124.

³¹ Wspomnienia te prof. Kielanowski opublikował w książce *Prawie cały wiek XX. Wspomnienia lekarza*, Gdańsk 1987, s. 66. Przytacza je również R. Kacała, *op. cit.*, s. 20.

³² Rozmowa z panem P. Varanką.

³³ H. Ostrowska-Grabska, *op. cit.*, s. 72; oraz relacja P. Varanki.

³⁴ R. Kacała, *op. cit.*, s. 29–30.

wyjątkowo gorące i niespokojne politycznie. Lwowskie kliniki uniwersyteckie, jak zwykle od 15 lipca do 15 września, nie przyjmowały pacjentów, ponieważ przeprowadzano w nich przeglądy i remonty. Dnia 1 września, o godzinie piątej rano spadły na Lwów pierwsze niemieckie bomby, a pierwsze cywilne ofiary przywieziono do Państwowego Szpitala przy ul. Pijarów. Przy niej i przy jej bocznicach były kliniki Wydziału Lekarskiego UJK, również klinika chirurgiczna prof. Ostrowskiego, którą w ciągu kilku dni uruchomiono. Jedną z pierwszych pacjentek, którą wtedy operował profesor, była żona Edwarda Zimnego, znanego we Lwowie kupca i właściciela Wytwórni WYROBÓW PapierNICZYCH oraz Drukarni Narodowej³⁵. Kilka dni przed kapitulacją, podpisaną 22 września 1939 roku przez gen. Władysława Langnera, dowódcę Okręgu Korpusu nr VI we Lwowie, w mieście znajdowały się tysiące uchodźców, nieczynna była elektrownia, brakowało wody, w szpitalach ratowano rannych w warunkach dalekich od aseptyki³⁶.

Dnia 19 września w Szpitalu Powszechnym grupa profesorów i asystentów w nawiązaniu do sytuacji Lwowa, zamkniętego w pierścieniu wojsk niemieckich i sowieckich, w gorzkiej dyskusji zastanawiała się, który z agresorów byłby „lepszym” okupantem miasta. Profesor Ostrowski tak uzasadnił wtedy swoją opinię: „Niemcy na pewno stoją wyżej kulturą i higieną aniżeli Sowietci, ale wobec Żydów, z tego co się obecnie słyszy o zachowaniu wobec nich, traci się zaufanie do tej niemieckiej kultury”³⁷.

Sowiecka okupacja Lwowa (22 września 1939–30 czerwca 1941) i rządy komunistów nie pozbawiły Tadeusza Ostrowskiego stanowiska kierownika kliniki chirurgicznej na Wydziale Lekarskim, który został wyłączony z Uniwersytetu i przemianowany na Lwowski Instytut Medyczny. Praca w Instytucie przebiegała we względnie spokojnej atmosferze. Stosunkowo największe straty w wyniku represji sowieckiego okupanta poniósł Wydział Prawa UJK, na którym aresztowano do kwietnia 1940 roku siedmiu profesorów i docentów oraz czterech asystentów. Ofiarą sowieckiego terroru padło również dwóch profesorów Politechniki — Edward Geisler i Stanisław Fryze — oraz jeden z Instytutu Medycznego — Roman Rencki³⁸. Profesor Rencki, kierownik Kliniki Chorób Wewnętrznych UJK, po ucieczce z lwowskiego więzienia Brygidek, został zamordowany kilka dni później na Wzgórzach Wuleckich.

³⁵ E. Zimny, *Wspomnienia. Ważne wydarzenia rodziny Zimnych*, Wrocław 2005, s. 11.

³⁶ T. Ceypek, *Lwów w czasach trudnych. Notatki naocznego świadka*, Kraków-Katowice 2011, s. 12. Autor, absolwent Wydziału Lekarskiego UJK, po wojnie kierownik Kliniki Laryngologicznej Śląskiej Akademii Medycznej w Zabrze.

³⁷ Z. Albert, *Szkice autobiograficzne*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny” 1996, z. 4, s. 10.

³⁸ G. Hryciuk, *Polacy we Lwowie 1939–1944. Życie codzienne*, Warszawa 2000, s. 131.

Do personelu klinik Instytutu Medycznego i szpitali udawało się włączyć, jako laborantów i pracowników obsługi, pozostających bez pracy Polaków. Zatrudniano Polki studentki w charakterze pielęgniarek i salowych. Profesor Ostrowski w swojej klinice zatrudniał ks. doktora Franciszka Koniecznego, jako portiera, oraz ks. doktora Władysława Komornickiego. Kuzyn ks. Komornickiego, Wiktor Rozwadowski, był mężem młodszej córki profesorowej Ostrowskiej — Jadwigi³⁹.

Sowiecką okupację Lwowa Ostrowscy przeżyli bez dramatu, który dotknął rodzinę Kazimierza Ostrowskiego. Wszyscy — z wyjątkiem Ewy — zostali wywiezieni do Kazachstanu. Łągrów sowieckich nie przeżył Kazimierz. Ostrowscy nadal zajmowali luksusowe siedmiopokojowe mieszkanie przy ul. Romanowicza 5, którego część odstąpili trzyosobowej rodzinie chirurga doktora Stanisława Ruffa, ordynatora Żydowskiego Szpitala Powszechnego we Lwowie. Ostrowski od lat przyjaźnił z doktorem Ruffem, z którym odbył staż jako elewi, a później jako asystenci profesora Rydygiera. Ruffowie mieszkali przy ul. Słowackiego, ale mieszkanie uszkodziła bomba, chętnie więc skorzystał z propozycji Ostrowskich.

Latem 1940 roku Wszechzwiązkowy Komitet ds. Nauki Szkół Wyższych ZSRR zaprosił osiemnastu profesorów lwowskich uczelni do Moskwy. Oficjalnym celem wizyty było zwiedzanie moskiewskich instytucji naukowych i stolicy. Z lwowskiego Instytutu Medycznego zaproszeni zostali i pojechali do Moskwy profesorowie: Antoni Cieszyński, Jan Grek, Stanisław Laskownicki, Witold Nowicki i Tadeusz Ostrowski. Ten krótki, pięciodniowy pobyt polskich profesorów stał się jednym z najżywiej komentowanych wydarzeń w polskim środowisku naukowym i kulturalnym z racji swojej politycznej niejasności. Właśnie wobec tego środowiska okupant stosował podstępne gesty pojednawcze, jak uroczyste sesje i obchody mickiewiczowskie. Odbyły się one wkrótce po powrocie profesorów z Moskwy i trwały od września do listopada 1940 roku. Sprawozdanie z moskiewskiej wizyty opublikowało w polskojęzycznej gadzinówce „Czerwony Sztandar” kilku jej uczestników, między innymi profesorowie Kazimierz Bartel i Antoni Cieszyński. Ostrowski nie znalazł się wśród nich. Po latach emigracyjny pisarz i publicysta Józef Mackiewicz uznał pobyt w Moskwie za zdradę polskich racji⁴⁰. Niektórzy historycy wyrazili opinię o propagandowym charakterze tej wizyty, że było to jedno z najkontrowersyjnych wydarzeń i miało pozanaukowy charakter⁴¹.

Dnia 15 grudnia 1940 roku odbyły się w sowieckim stylu wybory do Rady Miejskiej Lwowa. Tadeusz Boy-Żeleński zamieścił z tej okazji entuzjastyczny artykuł, pisząc w „Czerwonym Sztandarze”: „Kiedy przeglądam listy kandy-

³⁹ Informację tę zawdzięczam redaktor Annie Fastnacht-Stupnickiej.

⁴⁰ A. Cieślukowska, *Prasa okupowanego Lwowa*, Warszawa 1997, s. 56.

⁴¹ G. Hryciuk, *op. cit.*, s. 47.

datów, uderza mnie w nich obecność tylu wybitnych lekarzy, których jako były lekarz znam i cenię, jak profesorowie — Ostrowski, Groer, Nowicki, Parnas, Weigl i inni. Cóż za potężny zastrzyk zdrowia w przyszłe Rady delegatów [...]”⁴². W wyniku wyborów członkami Rady Miejskiej Lwowa zostali profesorowie: Jan Grek, Franciszek Groer, Tadeusz Ostrowski i Jakub Parnas⁴³. Czy zgoda na kandydowanie była przymusem, wyborem wyższej konieczności dla Ostrowskiego, okazją, by chronić zagrożone polskie kulturalne dziedzictwo Lwowa? Wydaje się jednak, że nie był to wybór pragmatyczny, czemu dał wyraz prof. Jakub Parnas, który miał zdecydowanie lewicowe poglądy⁴⁴.

W maju 1941 roku cały Lwów obiegły już pogłoski o rychłym konflikcie zbrojnym między ZSRR a Niemcami. Ciężka sowiecka rzeczywistość nie wygasiała jednak poczucia lwowskiego humoru i na temat stylu bycia radzieckiej elity krążyły liczne dowcipy. Dla podtrzymania ducha popularne stały się też zabawy we wróżby. Dnia 13 czerwca 1941 roku na przyjęciu imiennym u prof. Antoniego Dobrzańskiego, ordynatora Oddziału Laryngologicznego Szpitala Powszechnego we Lwowie, był Tadeusz Ostrowski z żoną. W czasie przyjęcia Jadwiga Ostrowska przyznała się, że „dla pustej ciekawości” poszła raz do wróżki. Po wahaniu powiedziała, że czeka ją wkrótce gwałtowna zmiana i wszystko straci. Obecny wśród gości prof. Aleksander Zakrzewski, kierownik Katedry Anatomii Patologicznej Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, zamieścił relację Jadwigi Ostrowskiej w swoich lwowskich wspomnieniach⁴⁵.

Pierwsze oddziały niemieckie wkroczyły do Lwowa 30 czerwca 1941 roku. Według Krystyny Komornickiej, starszej córki Jadwigi Ostrowskiej, w dniu aresztowania — 3 lipca po południu — Ostrowskich odwiedziło kilku bliskich znajomych. Wśród nich była Martyna Puzynina, której zaproponowali, by została u nich na noc, ale się nie zdecydowała⁴⁶. W mieszkaniu pełnym antyków i obrazów nic nie zapowiadało dramatu. Jeszcze we wrześniu 1939 roku, kilka dni po wybuchu wojny, do Ostrowskich zwróciła się księżna Cecylia Jabłonowska i złożyła u nich rodową biżuterię w przekonaniu, że jest to bezpieczne miejsce na jej przechowanie⁴⁷. U Ostrowskich miało się też znajdować 30 obrazów również oddanych na przechowanie przez rodzinę hrabiów Badenich i przeznaczonych jako dar dla zamku królewskiego na

⁴² J. Trznadel, *Kolaboranci. Tadeusz Boy-Żeleński i grupa komunistycznych pisarzy we Lwowie, 1939–1941*, Komarów 1998, s. 195.

⁴³ G. Mazur, J. Skwara, J. Węgiński, *Kronika 2350 dni wojny i okupacji Lwowa. 1 IX 1939–2 II 1946*, Katowice 2007, s. 162.

⁴⁴ *Lwowskie środowisko naukowe...*, s. 235–236.

⁴⁵ A. Zakrzewski, *Sanatorium Mariówka i medycyna*, Wrocław 1975, s. 195.

⁴⁶ *Każń profesorów lwowskich...*, s. 291.

⁴⁷ T. Kukiz, *Ziemia Radziechowska i ludzie stamtąd*, Wrocław 2008, s. 33.

Wawelu. Sprawa tych obrazów jest niejasna. W 1939 roku Stanisław Badeni oddał Galerii Narodowej miasta Lwowa 32 grafiki artystów polskich XIX i XX wieku⁴⁸. Zostały one wpisane do inwentarza i miały się znajdować do śmierci darczyńcy w jego mieszkaniu we Lwowie przy ul. 3 Maja oraz w pałacu Badenich w Radziechowie. Stanisław Badeni zmarł 28 lipca 1943 roku. Rok później — 27 lipca 1944 — resztki oddziałów niemieckich zostały wyparte przez AK i Sowietów ze Lwowa. Budynek przy ul. 3 Maja Sowietci przekazali uniwersytetowi nazwanemu imieniem Iwana Franki. Do dziś nie wiadomo, co się z tymi obrazami stało i gdzie się znajdują, ponieważ ukraińska Dyrekcja Lwowskiej Państwowej Galerii Obrazów nie może tego ustalić⁴⁹.

W grabieży mieszkania Ostrowskich kluczową rolę odegrał Holender Pieter Nicolas Menten (1899–1987), ponura postać oszusta i zbrodniarza. Zaskakujące informacje o Mentenie przekazał prof. Kielanowski w swoich wspomnieniach. W czasie pierwszej okupacji sowieckiej Kielanowski podał, że tylko dwa–trzy razy odwiedził dom Ostrowskich. Mimo że praktyka prywatna prawie nie istniała, fortuny — jak się wyraził — było u nich jeszcze sporo, więc dzielili się dostatkiem z wieloma zagubionym ludźmi, których w domu Ostrowskich było pełno. Oprócz Boya-Żeleńskiego czy prof. Greka z żoną Kielanowski spotkał u nich także „kupca holenderskiego, miłego i wytwornego pana Mentena”, którego Ostrowscy często przyjmowali i żywili, a on ciągle korzystał u nich z „wyżerki”⁵⁰. Na podstawie pewnych sprawdzonych faktów z biografii Mentena scharakteryzowanie jego osoby przez prof. Kielanowskiego wydaje się pochodzić z drugiej ręki i ma charakter zasłyszanej plotki.

Menten na początku 1930 roku pojawił się we Lwowie, gdzie przy ul. Mickiewicza 10 znajdował się konsulat holenderski, w którym podobno jako konsul pracował jego brat Dirk Menten⁵¹. We Lwowie Pieter Menten zajął się handlem wyrobami skórzanymi i cukrem, a także — jako miłośnik sztuki — prowadził handel obrazami. W 1934 roku kupił we wsi Sopot, powiat Skole w woj. stanisławowskim, posiadłość z domem i lasem od Żyda Dawida Pistynera, któremu nie zapłacił części uzgodnionej wcześniej sumy. Proces w sprawie tego oszustwa został przerwany przed wybuchem wojny w 1939 roku. Menten został aresztowany pod zarzutem szpiegostwa i osadzony w więzieniu w Stryju⁵². W 1940 roku pojawił się w Krakowie i dzięki układom z władzami niemieckimi wpisano go na listę rzeczoznawców i doradców ekonomicznych.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 54.

⁴⁹ N. Filerycz, *Lwowska Galeria Sztuki 1907–1944*, „Rocznik Lwowski” 2012–2013, s. 72.

⁵⁰ T. Kielanowski, *Bez polityki...*, s. 153 i 162.

⁵¹ J. Smirnow, *Dlaczego na Wzgórzach Wuleckich stoi pomnik*, „Kurier Galicyjski” 26 maja–14 czerwca 2012.

⁵² D. Schenk, *Noc morderców. Kaźń profesorów polskich we Lwowie i holokaust w Galicji Wschodniej*, Kraków 2011, s. 194.

Znał dobrze język polski, miał znajomości wśród lwowskich kolekcjonerów sztuki, a prof. Zygmunt Albert sądzi, że znał profesora Ostrowskiego⁵³. Menten nie brał udziału w zbrodni na Wzgórzach Wuleckich, ale jako tłumacz uczestniczył w przesłuchaniach profesorów w Bursie Abrahamowiczów. Latem 1941 roku wprowadził się do mieszkania Ostrowskich i „zalegalizował” sprawę. Na początku 1942 roku kupił od Urzędu ds. Wykorzystywania Mienia Powierniczego mieszkanie z całym jego wyposażeniem za śmiesznie niską cenę i część przewiózł samochodami i meblowozami do Krakowa. W październiku 1950 roku Polska zwróciła się do rządu holenderskiego o jego ekstradycję, jednak odmówiono. Menten, uważany za jednego z najbogatszych ludzi w Holandii, na aukcji w Amsterdamie próbował sprzedać dzieła sztuki zrabowane w Polsce. Wywołało to protesty i aukcję odwołano⁵⁴. Czy wśród oferowanych do sprzedaży dzieł mogły znajdować się te zagrabione z mieszkania Ostrowskich — szanse na ich odnalezienie są zerowe.

W grudniu 1977 roku Sąd Krajowy w Amsterdamie skazał Mentena na 15 lat więzienia, ale tylko za współudział w mordowaniu Polaków i Żydów w Podhorcach (powiat Skole w woj. stanisławowskim) okupowanych przez Niemcy w 1943 roku. Sprawa mordów profesorów i Mentena jako tłumacza i grabieżcy dzieł sztuki zdeponowanych u Ostrowskich nie grała w tym procesie żadnej roli⁵⁵.

Klinika chirurgiczna, którą od 1932 roku kierował Tadeusz Ostrowski, i w której stworzył fundamenty pod rozwój ortopedii i torakochirurgii, była wiodącym ośrodkiem w Polsce. „Z wielkim wzruszeniem i serdecznością wspominam mojego wielkiego mistrza i nauczyciela profesora Tadeusza Ostrowskiego, u którego dane mi było kształcić się przez wiele lat”, powiedział jego uczeń i godny następca prof. Wiktor Bross⁵⁶. „Dowodem szacunku oraz uznania lekarskiego środowiska akademickiego dla Tadeusza Ostrowskiego była decyzja o powierzeniu mi przygotowania programu naukowego „Chirurgia klatki piersiowej” na XXXI Zjazd Chirurgów Polskich, który miał się odbyć w 1941 roku w Wilnie”⁵⁷.

Opinie o prof. Ostrowskim jako przełożonym wyraziło również dwóch młodszych o jedno pokolenie chirurgów ftyzjatrów, którzy w odróżnieniu od prof. Wiktora Brossa, nie byli jego asystentami. Według doktora Wita Rzepeckiego nie był on łatwym szefem. Często się denerwował, krzyczał, a czasem zdarzało się nawet, że w trakcie zabiegu „bił asystę narzędziami po

⁵³ *Każń profesorów lwowskich...*, s. 184.

⁵⁴ W. Dominik, *Kresy w ogniu*, „Słowo Polskie” 19 styczeń 1997.

⁵⁵ D. Schenk, *op. cit.*, s. 346.

⁵⁶ R. Kacała, *op. cit.*, s. 9.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 22.

рękach”⁵⁸. Inna była opinia prof. Tadeusza Kielanowskiego. „Lekarze, którzy znali profesora tylko w klinice, oceniali go błędnie” — wyjaśniał Kielanowski w swoich pierwszych opublikowanych w 1987 roku wspomnieniach. Uważali, że jest surowy i twardy, a był człowiekiem pogodnym i łagodnym, który starannie ukrywał swoje niepokoje o losy operowanych pacjentów⁵⁹. Docent dr hab. Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie Karolina Lanckorońska, która знаła prof. Ostrowskiego nie tylko ze środowiska uniwersyteckiego *high life* związłe ujęła: „był tak bardzo szanowany i jako człowiek, i jako chirurg”⁶⁰.

Тадеуш Островский (1881–1941)

Резюме

Тадеуш Островский родился 4 июля 1881 года в Вене, он был сыном Антония и Эльжбеты Маулер де Элисно. После переезда семьи в Царство Польское окончил гимназию в Варшаве и стал студентом медицины в Императорском Варшавском университете. Завершил обучение в Казанском университете с отличием. После защиты дипломной работы он переехал во Львов, где проживали его родственники по галицийской линии Островских.

В 1907 году Островский был принят на работу элевом в Хирургическую клинику Львовского университета, а через некоторое время стал ассистентом профессора Людвига Ридигера. Островский до 1910 года активно занимался альпинизмом. В 1917 году он получил докторскую степень и женился на Ядвиге, девичья фамилия которой Щука, по первому браку — Довнарвич, матери двух дочерей. В мае 1923 года он стал профессором, а с 1932 года стал руководил хирургической клиникой врачебного факультета Львовского университета имени Яна Казимира. Островский был членом многочисленных научных польских и международных обществ. Он дистанцировался от политики, но проявлял симпатию к умеренным левым, был ценителем и коллекционером произведений искусства, поддерживал отношения с научной и культурной элитой Львова, а также с землянами и аристократами. Во время советской оккупации остался руководителем хирургической клиники, принимая на работу поляков, в том числе и двух ксендзов, кандидатов наук Владислава Коморницкого и Франтишка Конечного.

Тадеуш Островский и его жена Ядвига были арестованы гестапо 3 июля и расстреляны 4 июля 1941 года во Львове. Их роскошная квартира, переполненная произведениями искусства, среди которых были коллекции Яблоновских и Бадениха, была полностью ограблена гитлеровским преступником и обманщиком нидерландцем Питером Ментенем.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 32.

⁵⁹ Opinia prof. T. Kielanowskiego zamieszczona została w książce, o której mowa w przypisie nr 31.

⁶⁰ K. Lanckorońska, *op. cit.*, s. 114.

Tadeusz Ostrowski (1881–1941)

Summary

Born on 4 July 1881 in Vienna, Tadeusz Strowski was the son of Antoni Ostrowski and Elżbieta Mauler de Elisenau. After the family moved to the Kingdom of Poland, he completed his secondary education in Warsaw and began to study medicine at the Imperial University of Warsaw. He finished his medical studies at the University of Kazan, graduating with honours. He then settled in Lviv, where his relatives from the Galician line of the Ostrowski family lived. In 1907 he was hired by the Surgery Clinic of the University of Lviv, soon becoming assistant to Professor Ludwik Rydygier. Until 1910 Ostrowski was an active mountaineer. In 1917 he obtained a post-doctoral degree (*habilitation*) and married Jadwiga Downarowicz née Szczuk, who had two daughters. In May 1923 he became an associate professor and in 1932 — head of the Surgery Clinic at the Medical Faculty, University of Lviv. A member of numerous Polish and international scholarly societies, he distanced himself from politics, though had moderate left leanings. He was an art lover and collector, and had numerous contacts among Lviv's scholarly and cultural elites as well as landed gentry and aristocracy. During the Soviet occupation of Lviv he remained the head of the Surgery Clinic, employing in it Poles, including the priests Rev Dr W. Komornicki and Rev Dr F. Konieczny.

Tadeusz Ostrowski and his wife Jadwiga were arrested by the Gestapo on 3 July and executed by firing squad on 4 July 1941 in Lviv. Their luxury flat full of art works — including collections of the Jabłonowski and Badeni families given to them for safekeeping — was plundered by the Dutchman Pieter Menten, a Nazi criminal and fraudster.